

مرثیه ام‌البنین(س) برای علمدار کربلا

ام‌البنین(س) مدام می‌پرسید: حسین فاطمه چه شد؟ و بعد از شنیدن خبر شهادت فرزندانش گفت: اینها همه فدای حسین(ع) باد، این گونه بود که حضرت زینب(س) بعد از ورود به مدینه به دیدارش رفتند و شهادت فرزندانش را تسلیت گفتند.

ام‌البنین(س) مدام می‌پرسید: حسین فاطمه چه شد؟ و بعد از شنیدن خبر شهادت فرزندانش گفت: اینها همه فدای حسین(ع) باد، این گونه بود که حضرت زینب(س) بعد از ورود به مدینه به دیدارش رفتند و شهادت فرزندانش را تسلیت گفتند.

خبرگزاری فارس - حجت‌الاسلام امیرعلی حسنلو (مدیرگروه تاریخ و سیره مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات حوزه علمیه قم): نگاهی که جوامع بشری نسبت به زن داشتند تا ظهور اسلام تحقیر آمیز بود(1)؛ اما اسلام همه این دیدگاه‌ها را دگرگون و جایگاه واقعی زن را در آفرینش به او داد؛ نگاهی که پیامبر(ص) به زن داشت و رتبه زیستی که برای او تعریف کرد با همه دیدگاه‌ها تمایز داشت و این نگاه همان نگاه پروردگار متعال بود که از طریق وحی به پیامبر(ص) عنایت کرد و با چنین نگاهی جامعه نوینی تأسیس کرد.

بنیان تربیتی این جامعه را با زنان و نقش برجسته آنان تجدید بنا نمود؛ لذا جامعه اسلامی با دیگر جوامع این تفاوت اساسی را دارد؛ در نگاه نبوی که همان نگاه اسلام است، برجسته‌ترین نقش تربیت انسان به زن داده شده است و این زنان بوده‌اند که مردان با کفایت، جهادگر، دانشمند، لایق، کاردان و مدیران توانمند و شایسته مدیریت در تمام شئون سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و نظامی را تربیت کرده‌اند.

گزاره نیست که اگر سه محور مهم مدیریت جوامع (سیاست، اجتماع، فرهنگ) را در تربیت مادران بدانیم، چون انسان‌ها در دامن مادران و در سایه مهر و عطوفت آنان شخصیت وجودی و انسانی می‌یابند و با همین بنیان رشد کرد و ویژگی‌های سرشت خود را بروز می‌دهند. بر اساس آموزه‌های دین اسلام است که در میان بانوان جامعه اسلامی از صدر اسلام تاکنون چهره‌هایی بوده‌اند که نه تنها برای بانوان الگو هستند بلکه مشی آنان و روش زندگی آنان برای مردان نیز می‌تواند الهام بخش و سرمشق قرار گیرد.

قرآن می‌فرماید زنان نیز مثل مردان می‌توانند به معنویت کامل و والا برسند(2)؛ با این بیان نگاه جاهلی به زن تغییر یافت. لذا زنان در تاریخ نقش به سزایی ایفاء کردند؛ در قیام سید الشهداء(ع) زنان نقش برجسته پیشینی و پسینی داشته‌اند. از جمله زنان پشتیبان قیام، زنانی چون زینب کبری(س) رباب همسر سیدالشهدا(ع) و برخی دیگر از همسران امام و زن زهیر و مادر وهب و... بودند.

الگوی این زنان قهرمان، زینب کبری(س) بود که از آغاز قیام تا پایداری اندیشه قیام حضور داشت تا عصر کنونی نیز نقش‌های اینان کم رنگ نخواهد بود و اگر نقش بانوان به خوبی تحلیل شود، مجموعه زیبایی ارائه خواهد شد که در حد پایان نامه دکترای ارزش پرداختن دارد به نحوی که به بررسی نقش زنان در قیام و نهضت عاشورا بپردازد.

*نقش مادر در سعادت فرزندان

یکی از زنانی که در تاریخ اسلام، چهره درخشانی از خود بجا نهاده و نماد ایثار و فداکاری و عشق به اهل بیت(ع) بوده، ام‌البنین(س) است، ام‌البنین یعنی مادر فرزندان (پسر) کنیه زنان عرب است و هر زنی که صاحب چندین فرزند برومند می‌شد، او را با کنیه ام‌البنین صدا می‌زدند.

او زنی بود که فرزندان تربیت کرد در خانه علی که در تاریخ به جهت تربیت درست و براساس موازین و اصول اسلامی ماندگار شدند و برای بشریت در وفاداری، ادب، شجاعت، سخاوت، ایمان و الگو هستند. ام‌البنین مادر یگانه سقای تاریخ است که خود با لب تشنه به دیدار معبود رفت او عباس نام دارد، عباس که نامش دل عارفان و شب زنده‌داران را صفا می‌بخشد و خاطر مؤمنان را از آن جهت که در کربلا ایثار کرد، در پیشگاه برادر بزرگش، روشنی و آینده از عشق به خدا می‌کند، عباس نماد ایثار با اخلاص در راه خداست، وفاداری که از عباس(ع) در راه ایمان به امامت و ولایت به نمایش گذاشت بی مانند است از اینرو درس وفاداری و فهم معنای وفا و عشق را باید از دلدادگی عباس به مولایش آموخت.

نام اصلی این بانو، فاطمه است که بعدها به «ام البنین» شهرت یافت. (3) دختر حزام بن خالد بن ربیعہ بن عامر (و حبل) بن کلاب بن ربیعہ بن عامر بن صعصعه و نام مادرش ثمامه (لیلی) دختر سهیل بن عامر بن مالک بن جعفر بن کلاب است، (4) عمویش «لبید» از شاعران بزرگ و قدیمی که صد و چهل سال و بلکه بیشتر عمر کرده است، او دوران ظهور اسلام را درک و مسلمان شده و جزو مهاجرین است که در خلافت عمر به کوفه آمد تا اینکه در دوران معاویه وفات کرد. او از شعراء دوران جاهلیت و صاحب معلقات و قصایدی هست. (5)

ام البنین از قبیله کلابیه و آباء و اجدادش از پهلوانان عرب به شمار می‌روند که در جنگ‌های اعراب با ایران ذکر آن‌ها در اذهان مانده است. (6)

از دوران کودکی و نوجوانی او اطلاعی کامل نیست، ولی نام او پس از ازدواج با امیر مومنان علی(ع) در منابع زیادی ذکر شده است؛ بعد از رحلت فاطمه زهرا(س) در یازدهم هجری قمری، حضرت علی(ع) به عقیل برادرش که از نسب شناس بوده فرمودند: زنی از خاندان‌های پهلوان عرب برایم معرفی کن که از او فرزندی شجاع، دلاور و جنگجو برایم متولد شود.

*چرا ام‌البنین(س)

عقیل که در شناخت تبار قبایل و ویژگی‌ها و خصوصیات آنان خبره بود، خانواده‌ام البنین(7) را به حضرت معرفی و گفت که در عرب دلیرتر و شجاع‌تر از پدران وی سراغ ندارم و حضرت نیز با او ازدواج کرد. (8) ام البنین پس از ازدواج با علی(ع) در خانه وارد شد که قدیس زنی چون فاطمه در آن زیسته و یادگاران در آن تربیت کرده بود از پسر و دختر چون حسن، حسین، زینب و ام کلثوم؛ ام البنین این خانواده را خوب می‌شناخت و زنی بود که دارای معرفت و از خانواده‌ای اصیل و با ادب و به خوبی معرفت و درکی از این خاندان داشت. از رفتارهای او که تحسین برانگیز و بیانگر عشق و علاقه او به اهل بیت(ع) است؛ وقتی با امیرالمؤمنین(ع) ازدواج کرد و امام حسن و حسین(ع) مریض بودند، از سر لطف و مهربانی با آن‌ها برخورد کرد و همچون پسران خویش از آن‌ها مراقبت و نگهداری کرد. (9)

ام البنین خود را به عنوان کنیز فرزندان فاطمه در خانه علی(س) می‌دانست و با این معرفت وارد خانه علی شد و به آنان خدمت کرد و خود در این خانواده دارای فرزندی شد و آنان را با الهام از تربیت فرزندان فاطمه تربیت کرد و فرزندان خود را آن گونه تربیت داد که فرزندان فاطمه را سرور و سیدی خطاب می‌کردند؛ لذا بعد از شهادت امام علی(ع) و امامت امام حسن(ع)، فرزندان ام‌البنین مطیع و فرمانبردار امامت و ولایت حقند.

عباس جوانی رشید، برومند و معروف به ادب در بین جوانان بنی هاشم و دارای شجاعت و هیبت کم نظیر است، او مطیع برادران بود، در جریان صلح امام حسن در کنار امام حسن(ع) فرمانبردار بود و مادر چنان تربیت و معرفتی به او داده که هیچ ادعایی در مناصب ندارد؛ پس از شهادت امام حسن(ع) مطیع برادرش امام حسین است، وقتی شاهد حضور اباعبدالله(ع) در کربلا است در کنار برادر قرار گرفت این آداب اطاعت و ولایت‌پذیری همه از تأثیر شیر مادر آزاده با وفا و تربیت درست اوست.

وقتی امام قصد هجرت از مدینه کرد از جمله یاران با وفایش چهار فرزند ام‌البنین هستند که با بصیرت راه مولای خود را برگزیدند. عباس(ابوالفضل)، عبدالله، جعفر و عثمان، چهار فرزند دلاور ایشان در صحنه کربلا حاضر بودند که همگی در رکاب حضرت سیدالشهداء(ع) شهید گشتند. (10)

این بزرگ زن تاریخ اسلام در شمار زنانی است که تمام هستی خود را که چهار جگر گوشه‌اش بودند، در راه دین رهسپار جهاد با امام زمانش می‌کند، معرفت او در شمار معارف اعلی قرار دارد که امام زمانش را می‌شناسد و شرایط زمان را درک می‌کند و همه ماهیت وجودی خود را که چهار فرزند است با امام بدرقه کرد و هرگز نگفت یکی برای من باشد، بلکه هر چهار تا را برای دین خدا و محض اطاعت امام و رهبر با امام همراه کرد.

وقتی از حادثه کربلا خبرها می‌شنید مدام می‌پرسید حسین فاطمه چه شد؟! این زن بعد از حادثه کربلا و دریافت خبر شهادت چهار فرزندانش همچو کوهی استوار و شکیب، از خود جزع و فزعی نشان نداد. بلکه گفت: اینها همه فدای حسین(ع) باد، این امر حکایت از اخلاص کامل او به اهل بیت(ع)، به خصوص امام حسین(ع) دارد. علاوه بر آن از جمله مقامی و منزلتی که برایش نوشتند این است که حضرت زینب(س) بعد از ورود به مدینه به دیدارش رفته و شهادت فرزندانش را تعزیت و تسلیت گفتند. (11)

او را زنی ادیب و شاعری فصیح و اهل فضل و دانش دانسته‌اند؛ چنانچه از او قصاید و مرثیه‌هایی در مورد شهادت کربلا و امام

حسین(ع) و چهار فرزند خویش که در کربلا شهید شدند سروده است که جان سوز معرفت آموز است. گفته شده ایشان بعد از حادثه کربلا، به قبرستان بقیع رفته و در رثای حسین و یارانش و عباس و دیگر فرزندان مدیحه و نوحه‌سرایی و گریه می‌نمود و این خود ضمن اعتراض به وضع سیاسی و اجتماعی یاد شهدای کربلا و آرمان و ارزش‌ها و اهداف قیام کربلا را زنده می‌داشت گفته شده که مروان بن حکم (والی مدینه) مشتاق شنیدن مرثیه‌های جانسوز او می‌شد.

*مرثیه ام‌البنین(س) در شهادت علمدار کربلا

اشعار نغزی در مورد حادثه کربلا و چهار فرزند رشید خویش دارد:

«دیگر مرا ام‌البنین (مادر چهار پسر؛ عباس، عبدالله، جعفر و عثمان) نخوانید و مادر شیران شکاری ندانید، مرا فرزندی بود که به سبب آن‌ها مرا ام‌البنین می‌گفتند و اکنون صبح کردم که دیگر برای من فرزندی نیست...» سن فرزندان شهید ام‌البنین به ترتیب: عباس 34 سال، عبدالله 25 سال، عثمان 21 سال و جعفر 19 سال سن داشتند.(12)

در رثاء عباس - فرزند ارشدش - می‌گوید: «ای آنکه عباس را دیدی، در حالی که بر گروه ضعیفان حمله می‌کرد و دنبال او از فرزندان حیدر علی(ع) جنگاورانی بودند که هر یک دارای یال و کوفالی بودند...».(13)

بنابراین ام‌البنین(س) دختر حزام و مادرش سهیل و از قبیله بنی کلاب است، از دوران کودکی و جوانی وی اطلاع دقیقی موجود نیست و ایشان با امیرالمؤمنین(ع) ازدواج و ماحصل آن چهار فرزند به نام‌های عباس، عبدالله، جعفر و عثمان است که همگی در رکاب امام حسین(ع) شهید شدند و ام‌البنین(س) در شهادت آن‌ها مرثیه و قصایدی دارد. رحلت این بانوی اسلام را در سال 70 هجری قمری نوشته‌اند.(14)

*درس‌هایی که می‌توان از ام‌البنین(س) گرفت

1- تربیت درست فرزند بر اساس مکتب اهل بیت(ع).

2- داشتن فرزندان زیاد و فرزند داری که نفس داشتن فرزند زیاد و اولاد خود فضیلت است، چرا که امیرمؤمنان در ازدواج با ام‌البنین(س) شرط داشتن فرزند را مقدم بر مسائل دیگر دانست؛ امروز باید بانوان میهن با داشتن فرزندان برومند به سوی عصر ظهور حرکت کنند و فرزندانی برای سربازی امام زمان تربیت کنند و از داشتن فرزند زیاد نهراسند.

3- تربیت فرزند پیرو راستین امام زمان و ولی حق.

4- درس وفاداری به شوهر و درک منزلت همسر و مطیع محض او بودن و اهتمام به امر خانه‌داری و تربیت فرزندان برومند و قهرمان چنان که در جنگ تحمیلی این هنر را به تجلی گذاشتند.

5- درس عشق به دین و ایثار در راه حق را به فرزندان باید با شیر داد و سرشت فرزندان را با محبت و در زمره مکتب اهل بیت(ع) آمیخت.

6- فرزندان را باید برای فدا شدن در راه دین و ولایت و جهاد تربیت کنند.

7- استقامت و صبر را در راه خدا از ام‌البنین(س) بیاموزند که پس از شهادت فرزندان ابتدا برای امام حسین و عزیز فاطمه سوگواری کرد، سپس برای عباس عزیزش؛ درود خدا و سلام مؤمنان بر ام‌البنین و فرزندانش برای همیشه تاریخ.

*پی‌نوشت‌ها:

1- رک تاریخ تمدن ویل دورانت ج1

2- ملک/3- 4 ؛ توبه / 71؛ روم/30

- 3- نعمان بن محمد تمیمی مغربی، شرح الاخبار، ج3، نشر اسلامی، قم، ص 182.
- 4- ابو الفرج اصفهانی، مقاتل الطالبین، چاپ دوم، دار الکتب، قم، ص 53.
- 5- علی نمازی، مستدرک السفینه البحار، ج9، چاپ 1419 ق، نشر اسلامی، قم، ص 217.
- 6- عبدالرزاق موسوی مقدم، العباس، ص 130.
- 7- شیخ مفید (ره)، الارشاد، سوم، 1376، اسلامی، ج1، ص 342.
- 8- سید مصطفی حسینی دشتی، معارف و معاریف، ج1، چاپ اول 1385، تهران، آرایه، 1385، ص 869.
- 9- العباس، همان.
- 10- شیخ مفید (ره)، الارشاد، ج1، دار المفید، ص 254.
- 11- زیر نظر محمد کاظم موسوی بجنوردی، دائره المعارف بزرگ اسلامی، ج1، چاپ اول، تهران 1380، مرکز دائره المعارف بزرگ اسلامی، ص 186.
- 12- رک جواد محدثی، فرهنگ عاشورا
- 13- محسن امین، اعیان الشیعہ، ج8، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، 1403 ق، ص 389.
- 14- زهره یزدان پناه، زنان عاشورایی، چاپ اول، تهران، هلال، 1383، ص 151.